

John Stuart Mill over beschaving, vrijheid en het publieke debat

Tijdens de lezing zal allereerst een poging worden gedaan om een *kernachtig profiel* van Mill te tekenen. Wie was hij, waar stond hij in zijn tijd en hoe Victoriaaans was Mill? Waarom noemde hij zichzelf een "filosofisch radicaal"? En was hij een Engelsman met een eilandmentaliteit of een Europeaan?

Zijn karakter, zijn politieke voorkeuren en zijn obsessies bepaalden *de grote thema's in zijn werk*. De overlevering heeft in die thema's een sterke schifting aangebracht: iedereen denkt bij Mill meteen aan zijn *On Liberty*, vaak opgevat als een simpele ode aan de vrijheid. Al veel minder mensen denken aan zijn utiliteitsbeginsel, en bijna niemand verbindt hem met zijn passie voor de logica en voor de opbouw van een sociale wetenschap die zo 'hard' zou zijn dat hij haar 'sociale fysica' durfde te noemen.

Mill verbindt, op unieke wijze, een vrijheidsideaal aan een onverwoestbaar geloof in de objectieve waarheid, een kenbare waarheid. Niemand staat verder af van de postmodernistische waarheidsrelativering dan Mill. En toch: juist Mill zag 'de waarheid' vooral ook als een hoog goed dat alleen via het publieke debat, via collectieve inspanning en combinatie van verschillende perspectieven, kon worden bereikt.

Bijzondere aandacht zal worden besteed aan een minder bekend, vroeg, essay van Mill: *Civilization* uit 1836. Mill toont zich hierin een vooruitgangsoptimist met aanzienlijke zorgen. Hij ziet een moderne massamaatschappij ontstaan (ja, dan al) waarin het individu snel aan betekenis verliest en waarin de elite van intellectuelen steeds minder gezag heeft. De "tekenen des tijds" die Mill toen waarnam en analyseerde, blijken overgeplaatst naar onze tijd, verrassend actueel en herkenbaar. Maar tegelijk lijkt de polariserende 21^e eeuw zich steeds verder te verwijderen van de waarden waar hij, in al zijn publicaties en optredens als "publieke moralist", voor streed. Zijn geloof in de objectieve waarheid, in de geschiedenis als vooruitgang, in de cultuur als voortschrijdend beschavingsproces, in sociale wetenschap, in de ultieme maakbaarheid, in het opbouwende publieke debat: waarden als van een andere planeet?

Zag Mill het, uiteindelijk, verkeerd? Of zijn er in onze tijd nog voldoende daden over om het positivistische tapijt van Mill opnieuw te knopen? Zoals in het laatste boek van Peter Bieri over de menselijke waardigheid. Of in de cultuurkritiek van Peter Sloterdijk in *Die schrecklichen Kinder der Neuzeit*. Of in *Waarom we vrij zijn als we denken* van Markus Gabriel? Als we deze hedendaagse denkers met Mill verbinden, kunnen we dan een verklaring vinden voor de overspannenheid in het huidige publieke debat?

Cor Hermans (1953) studeerde geschiedenis aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en promoveerde in 2003 op *De dwaaltocht van het sociaal-darwinisme* (Nieuwezijds). In 2008 publiceerde hij *Een Engelsman in Frankrijk: een andere geschiedenis van John Stuart Mill* (Boom). In 2017 verschijnt zijn grote studie van de moderne literatuur tussen de beide wereldoorlogen bij Brill Publishers (werktitel: *An introduction to Interbellum literature: the modern writer's cultural rebellion*). Samenvattingen van verschenen publicaties zijn te vinden op www.corhermans.nl